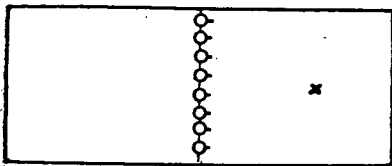

b) Légzési gyakorlat.

Fontos az oxigénfelvétel szabályozása a szív-működés ütemének gyors csökkenésében.

Ebben a részben kerül sor a játék izgalommal, lelkesültséggel, tomboló örömmel vagy a vesztes keserűséggel teli hangulatának levezetésére.

c) Az óra értékelése, köszönés.

„A dicsérő szó és buzdítás főként a gyengébb tanulók munkakedvét és tárgy szeretetét emeli, de még a legjobbak is hálásak, ha igyekezetük elismerésben részesül.”

„Elismerő szavainkat az egész osztályhoz intézzük, kifejezve vele, hogy az óra sikerében valamennyien közreműködtek.” (Dr. Tóth B.)

MUSZTY LÁSZLÓ
(Tanárképző Főiskola, Pécs)

A rádió szerepe a nyelvtanításban

Az általános iskola felső tagozati nyelvtani ismeretek alkalmazásának, a nyelvhelyesség tanításának egyik rádióadta lehetőségére szeretnénk felhívni a figyelmet.

Az alább közölt „forgatókönyv” a Novi Sad-i Rádió magyar adása „Rádióiskola”-ja „Öt perc nyelvhelyesség” című előadásorozatának „Ki suksüközik?” című adásához készült.¹

A forgatókönyv szövegéhez néhány rádiómetodikai elemző megjegyzést fűzünk.

Nem ún. mintaórának terveztük ezt a „tanítási egység”-et. A 45 perces „normálóra”-nak ez csak egy részlete. A tanórát vezető *tanár feladata*, hogy tartalmi és módszeres szempontból *beépítse az óra keretébe*. (A tanítási egység egyébként megtalálható az 5. osztály számára írt a Magyar nyelvtankönyv 97-8. lapján, „*Különböztessük meg a kijelentő és a felszólító alakokat!*” címen.²

A rádiófeldolgozás természetesen nem egyszerű dramatizált formája akar lenni a tankönyvi anyagnak. Hangjában, didaktikai felfogásában és kicsengésében, rádiós áttételben — a suksük nyelv rít nyelvi helytelenségét visszatérő ritmusként hangsúlyozva — határozottabbá és oktatáslélektanilag motiváltabbá kívánja tenni a tankönyv nyelvtani-logikai fejtegetését.

¹ A szerző (M. L.) a forgatókönyvet a magyar—jugoszláv kulturális egyezmény keretében a Pécsi Tanárképző Főiskola és a Novi Sad-i Egyetem közötti megállapodás kapcsán az említett rádió nyelvhelyességi adásai rovatvezetőjének, Korom Tibornak felkérésére írta. Az adást a Novi Sad-i Rádió 1967. március 7-én sugározta. (A szerk.)

² A jugoszláviai magyar nemzetiségű iskolák ugyanezt a tankönyvet használják.

ÖT PERC NYELVHELYESSÉG

(A felső tagozatnak)

KI SUKSÜKÖZIK?...

— Küzdjünk a suksük nyelv ellen! —

Szignál

Bemondó: Kedves Hallgatóink! Az „Öt perc nyelvhelyesség” című adásunk következik.

Hangkulissza: gyűlés előtti zaj

A tanár (kopog): Csendet kérek, Pajtások! A Nyelvművelő Körünk mai összejövetelét megnyitom. Felkérem Piroskát, a Kör titkárát, ismertesse a legutóbbi gyűlésünk határozatát!

Piroska: Kedves Tanár úr, kedves nyelvművelő Pajtások! Mint ismeretes, a múlt alkalommal a következő nyelvvédő falragasz szövegét fogalmaztuk meg (olvassa):

„Figyelem! Figyelem!

Veszedelmes nyelvrontók garázdálkodnak vidékünkön! A nevük: *Suk* és *Sük*. Amerre csak megfordulnak, elhítetik a gyanútlan emberekkel, hogy az a helyes, ahogyan ők beszélnek. Ne higgyetek nekik! *Suk*, *Sük* és cimboráik elcsúfítják a magyar nyelvet. Leplezzétek le, pellengérezzétek ki őket!

Aláírás: A Rádió Nyelvművelő köre

A tanár: Köszönöm, Piroska! Mint tudjátok, ezt a nyelvhelyességi plakátot azóta több iskolában, hivatali helyiségben kifüggesztettük. Tudjátok, mi történt?

Többen: Mi, tanár úr? Történt valami?

A tanár: Ismerőseim kétségbevonták, hogy városunkban, falvainkban vannak *suksük* nyelven beszélők. Most megkérem Pétert, lelkes nyelvművelő pajtásunkat, hogy bizonyítsa be, a *suksüközök* valóban itt élnek közöttünk.

Péter: Igen tisztelt Nyelvművelő Kör! Az elmúlt hetekben a Kör magnetofonjával különféle helyeken jártam, és felvételeket készítettem. Hogy hol? Azt ti magatok is kitalálhatjátok! Ime, az első felvétel!

(Magnetofonról)

(Hangkulissza: pályaudvari zajok, hangok, messziről mozdonydohogás, sípolás stb.)

A falusi ember: Még nem szállhatunk föl a vonatra, anyukom. Előbb *mögváltsuk* a jegyeket.

Az asszony: Az ám, majd elfelejtöttem, persze, hogy *mögváltsuk*. (Nevet.) Osztán, azt a szép bilétát a kalauz *kilyukassza*, igaz?

A falusi ember (nevet): Úgy van, anyukom! *Kilyukassza*, de mi mégsem *hajítsuk* el, mert nem *tudhassuk* nem jön-e az ellenőr, osztán jegy nélkül *leszállítsák* az embört.

(A hangzavar felerősödik, elúszik.)

Többen nevetnek. A nevetésből, beszélgetésből kihallatszik:

Hallottad, *mögváltsuk* meg *kilyukassza*! Igazi *suksüközök*: *tudhassuk*, *leszállítsák*! (Nevetés.)

A tanár: Úgyes fiú vagy, Péter! Halljuk a következő felvételedet!

(Magnetofonról)

Hangkulissza: utcai zaj, autó, villamos hangja stb.

Férfi hang:

Nézd, drágám, azt a cipőt... ott a kirakatban! Megvehetnénk a lányunknak.

Női hang: Majd ha *kinyissák* az üzletet, szívem. És ha *kinyissák*, van rá pénzünk?

Férfi hang: Hát majd *beösszük* a pénzt. Akkor *fussa* erre is.

(Az utcai zaj, beszélgetés elúszik.)

Többen nevetnek, kihallatszik: *kinyissa*, *beösszük*, *fussa*! (Nevetés.) Ezek is *suksük* nyelven beszélnek! (Nevetés.)

A tanár: Kedves nyelvművelő Pajtások! Úgy gondolom, korai lesz a nevetés. „Az nevet, aki utoljára nevet” — tartja a közmondás.

Indítsd meg a magnetofont, Péter!

(Magnetofonról)

(Hangkulissza: iskolai csengő hangja, kitóduló gyerekek zaja, a csengő ismét élesen hangzik.)

I. gyerek (magasabb fekvésben): Borzasztó ez a csengő! Nem *bántsa* a fületeket?!

II. gyerek (mélyebb hangzással): Dehogyan nem! *Láthassátok*, hogy a Dénes is *betapassza* a fülét! (Nevet.)

(A zaj elúszik, kis szünet.)

A tanár (kissé tréfás gúnyjal): Lám, lám... a nevetés elmaradt!

I. gyerek (megleپődvé): Hiszen ez a mi iskolánk csengője volt

II. gyerek (rőstőltekve): Te... és én mondtam a Dénesről, hogy *betapassza* a fülét! (Bűnbánóan.) Hát én is suksüköző vagyok? A Nyelvművelő Kör tagja? Eddig nem vettem észre!

A tanár (nevet): Úgy látszik, ti is elkaptátok ezt a csúnya nyelvi ragályt! Megköszönjük Péternek a szemléletes példák gyűjtését. És most — fogjunk hozzá a bajok orvoslásához! Kezdjük előlről! Először is mondjátok meg, miért nevezük az ilyen hibás beszédet, nyelvi közlést: hogy mi is a *learassuk* a gabonát, meg: két hónapja *építsük* a házat, suksük nyelvnek? Talán, Piroska!

Piroska: A tanár úr példaszavaiban is benne volt az elnevezés: *learas s u k*, *épít s ü k*. Úgy vélem, ez a csúnya nyelvszokás a *suk* és *sük* toldalékról kapta a nevét.

A tanár (nevet): Jól gondolod, Piroska! Mit akarsz mondani, Péter?

Péter: Én is tudnék egy példát, tanár úr! „Igazán mondhassuk, hogy szeressük a palacsintát.” (Nevetés.)

A tanár: Nemcsak ügyes gyűjtő vagy, Péter, de humorod is van. (Nevetés.) De most azt mondjátok meg, miért követnek el hibát a *suksüközők*?

III. gyerekhang: Én azt figyelttem meg, tanár úr, akik *suksük* nyelven beszélnek, azok *felszólítást* *használnak* *anélkül*, *hogy parancsolni* *akarnának*.

A tanár: Nagyszerű volt a válasz. Tehát *felszólítanak* — *parancsolás szándéka nélkül*. Példával is támaszd alá megállapításodat!

III. gyerekhang: Hát... hát... Igen! Péter az előbb azt mondta, hogy *szeressük* a palacsintát, tehát *felszólított* bennünket a palacsintaevésre. Ez fölösleges volt, mert mi mindannyian *szeretjük* és nem *szeressük* a palacsintát. (Nagy nevetés.)

A tanár (nevet): Meggyőző volt a példád! Valóban: *mi kijelentő módban* és *nem felszólító módban* *szeretjük* a palacsintát. (Nevetés.) De mi a nyitja annak, hogy ne tévesszük össze a két igealakot?... Nos, ha nem jelentkezik senki sem, röviden elmagyarázom. A tárgyas igeragozásnak van egy érdekes sajátossága. Szeretném azonban, ha erre ti magatok jönnétek rá! Lássuk a példát! Feri édesapja a magyartanárnál érdeklődik fia előmenetele után. A tanár többek között ezt válaszolja az apának: Mondja meg fiának, *tanulja* a nyelvtant!

Nos, a *tanulja* igealak melyik módban van?

Többen: Felszólító módban.

A tanár: Úgy van. Ne felejtjük el tehát: *tanulja*=felszólító mód... Feri szót is fogadott tanárának. Azóta szorgalmasan *tanulja* a nyelvtant. Vajon melyik igemódban van most a *tanulja* szó?

Többen: Kijelentő módban.

A tanár: Igen. Mi az érdekesség? Fogalmazd meg, Péter!

Péter: A *tanulja* igealak a mondatban lehet felszólító módú is, lehet kijelentő módú is. Hiszen a magyartanár üzenete ebben a mondatban felszólítást tartalmaz: Feri *tanulja* a nyelvtant! A „Feri szorgalmasan *tanulja* a nyelvtant” mondatban viszont a *tanulja* ige egyszerű kijelentést fejez ki.

A tanár: Helyes. Ehhez még hozzáfűzöm, hogy a tárgyas igeragozásnak ez az érdekessége, ti. hogy a kijelentő és a felszólító alakok hangsora azonos, igen gyakori jelenség nyelvünkben. De amint hallottátok, ez a furcsaság, ez az egyezés nem zavarja a megértést. Felfogtuk, hogy a *tanulja* szóalak mikor értendő kijelentő, mikor felszólító módban.

Igen ám, de baj van a -t végű igékkel! Ilyenekkel mint *fut*, *lát*, *nyit*, *oszt*, *mondhat* stb. Ugyanis a -t végű *igék* hasonló alakjai a *kijelentő* és a *felszólító módban eltérnek egymástól*. Vizsgáljuk meg ezt a példát! A *lát* -t végű *kijelentő* módú ige egyik alakja a „*látjuk*”. Ugyanez az alak *felszólító módban* „*lássuk*”! Nos, a *suksüközők* nem veszik tudomásul ezt a különbözőséget — lusták hozzá, vagy nincs megfelelő nyelvtani tudásuk. És *csak a felszólító módú alakot használják*. *Akkor is, amikor valamit kijelentenek*. Ahogy hallottuk a pályaudvaron: előbb *mögváltuk* a jegyet, a helyes: előbb *megváltjuk* a jegyet helyett. (Nevet.) De hát miért mondjam *én* ezt? Hiszen most már ti is *tudjátok* (és nem *tudhassátok*) a *suksük* nyelv titkát!

Próbáljuk ki! Én leszek a *suksüköző*, Ti pedig, akik ismeritek már a *suksük* nyelv gízgázos világát, rávágjátok a helyes igealakot.

Többen: Jó lesz! Érdekes játék lesz!

A tanár: Akkor *kezdhetjük* a példákat.

A tanulók (nevetnek, kórusban): *Kezdehetjük... kezdehetjük*.

A tanár: *Megtanítunk* titeket a helyes beszédre!

A tanulók (kórusban): *Megtanítunk... megtanítunk*.

A tanár: Akkor ezennel *átnyújtuk* elismerésünket a Nyelvművelő Kör tagjainak.

A tanulók (kórusban): *Átnyújtjuk... átnyújtjuk*.

A tanár (nevet): A vizsga kitűnően sikerült! Magyarán, tömören szólva tehát mit jegyezzünk meg a mai beszélgetésünkből? Halljuk Piroskát, a titkárt!

Piroska: Azt, hogy a -t végű igék tárgyas alakjainak felszólító módját ne használjuk kijelentő mód helyett! Vagyis: ne sukkózzunk!

A tanár: És befejezésül — a Nyelvművelő Kör szokása szerint — milyen jelmondatot javasolsz az eddigi jelmondatainkhoz?

Piroska: Küzdjünk a suksük nyelv ellen!

Valamennyien: Küzdjünk a suksük nyelv ellen!

Szignál

Bemondó: Kedves Hallgatóink! Elhangzott az „Öt perc nyelvhelyesség” című műsorunk.

*

A nyelvhelyességi ismeretek tanításában a rádió kétségkívül sok segítséget nyújthat. Elsősorban *tartalmi szempontból*.

a) Népszerűsítheti azt a gondolatot, hogy a nyelv tisztaságának védelme ma társadalmi ügy — mint minden más dolog, amit a rádió műsorára tűz. Ezért az egyes nyelvművelő adások tulajdonképpen társadalmi érvényű felszólítások egy-egy nyelvi hiba megszüntetése érdekében.

b) A rádió szinte „sürgősségi sorrend”-ben állíthatja össze nyelvvédő tematikáját, a különösen az elterjedésükben is általánosabb és veszedelmesebb nyelvi helytelenségek leküzdésére. Az összeállításban figyelembe veheti az iskolai tantervek, tanmenetek anyagát is.

Ezeket a didaktikai-tartalmi elképzeléseket és törekvéseket a rádió közismert kapcsolatteremtő *formai* elemeivel is támogathatja.

a) A nyelvtani, a nyelvművelő adások — a tapasztalat szerint — *keretjátékban* léteszerűvé válnak. A hallgató *tanulók egyéni és közösségi élményeit, érdeklődését ez a szerkezeti forma felfokozza*. A keretjáték természetesen nemcsak „nyelvművelő kör vagy nyelvi szakkör” formájában képzelhető el, hiszen az anyanyelv az egész társadalmat átható funkciójával a családtól, az egyes munkahelyektől kezdve, a játék, a sport, a szórakozás különféle alkalmiig bő lehetőséget kínál egy-egy rádió-adás megtervezéséhez, helyhez történő konkretizálásához és aktualizálásához.

b) Fontos szerepe van a nyelvi adásokban is a *beszélt nyelv varázsának*. A fogalmazás egyszerű, tömör, de szemléletes legyen, a szereplők tiszta ejtéssel, kellő beszédtempóval adják elő mondanivalójukat.

c) A rádióadásokban oly lényeges tartalmi, formai *kapcsolatteremtés módszertanilag is legyen sokértű*. Ez nyilvánuljon meg a hangjáték egyes didaktikai részeinek, mikrostruktúrájának változatosságában, a lélektani-logikai folyamatok, a váratlan fordulatok, a fogalomalkotás, a gyakorlati alkalmazás ismétlődő mozzanatainak érdekes és következetes egymásba fonódásában.

d) A didaktikai, módszertani szándékok megvalósítását a más adásokból is ismert *rádiószerűség eszközei felhasználásával* is elősegíthetjük.

A *rádió sajátos képi módszerei* — mint a különféle zajok és zörejek, az „elúsztatás”, az „időváltás” hatásos módja (jelen és múlt auditív képeinek váltakoztatása), mind alkalmas arra, hogy a nyelvművelő műsor is „megláttassa” a gyermekhallgatósággal az életszerű szituációkat, hogy a tanulók világosan el tudják képzelni az egyes beszédhelyzeteket.

*

Végül arról szólunk, *miképpen használhatjuk fel* az iskolában az ilyenfajta *rádiós ötperceket*.

Ha „*egyenes adás*”-ban hallgatjuk, némi bevezetés után ez lehet az óra előkészítő része. *Magnetofonról* játszás esetében több eljárást alkalmazhatunk. Rövid előkészítés

után végighallgatjuk az egész műsorszámot. A tanulói észrevételek, beszámolók után visszapörgetjük a szalagot, és didaktikai szakaszonként újból meghallgatjuk, elemezzük, megbeszéljük. Összehasonlítjuk a nyelvtankönyv példáival, általánosításaival. Egyértelműen nem lehet célbataláló módszereket ajánlani, hiszen a tanulók nyelvi állapota (tájnyelv stb.), nyelvtani felkészültsége és tudása szükségszerűen meghatározza az alkalmazandó eljárásokat, az óra megszervezésének módját.

*

Vajon csak a rádió útján részesíthetjük tanulóinkat hasonló élményben?

Egy alkotó munkára nevelt, jól működő nyelvi, előadói szakkör is összeszerkeszthet ilyen természetű nyelvtani hangjátékokot. Természetesen tanári irányítással, alapos gyűjtőmunkával, a rádiójáték dramaturgiai alapelveinek megismerése után, a szakkörvezető korrektúrájával. Az iskola házi stúdiójában (esetleg vendégszereplők meghívásával — például régebben végzett tanulókkal, volt szakköri tagokkal) a felvétel el is készíthető. Ehhez hasonló feladatok beiktatásával egyrészt érdekessé, színessé tehetjük a szakköri életet, másrészt gyarapíthatjuk az iskola nyelvi-irodalmi szertárának magnotárát.

IRODALOM

- CSERÉS MIKLÓS: A rádiószerep rádió. Rádiókönyvtár 19.
DEME LÁSZLÓ—KÖVES BÉLA (szerk.): Magyar nyelvhelyesség. Bp., 1957.
ISKOLARÁDIÓ 1965—66. I—II., 1966—67. I. félév. Tankönyvkiadó.
JUHÁSZ JÁNOS: A magnetofon alkalmazása a nyelvtanoktatásban. Köznevelés 15(1962): 471—2.
LÖRINCZE LAJOS (szerk.): Nyelvművelésünk főbb kérdései. Bp., 1953; Uő. (szerk.): Iskolai nyelvművelő. Bp. 1959; Uő. (szerk.): Édes anyanyelvünk. Bp., 1961.
MUSZTY LÁSZLÓ (M. L.): Ki suksüközik? Rádióiskola (Novi Sad) 1966/67. II. félév 21—22.
MUSZTY LÁSZLÓ—RÓNAI BÉLA: A magyar nyelvtan tanítása az általános iskolában, főiskolai jegyzet, Tankönyvkiadó, 1967. Kézirat.
NAGY ANDOR: Napirenden az Iskolarádió és az Iskolatelevízió. Köznevelés 22(1966): 326—8.
PÁLOS MIKLÓS: A magnetofon felhasználása az oktató-nevelő munkában. Köznevelés 12(1956): 92—3.
RÁCZ ENDRE—TAKÁCS ETEL: Kis magyar nyelvtan. Bp. 1959.
SZENDE ALADÁR: Küzdjünk a suksük nyelv ellen! Anyanyelvünk az Iskolában 4(1955): 116—9.
TEMESI MIHÁLY—RÓNAI BÉLA—VARGHA KÁROLY: Anyanyelvünk. Bp. 1955.

MAGASSY LÁSZLÓ
(Tanárképző Főiskola, Pécs)

A csoportfoglalkozás egy sajátos módja az általános iskolai irodalomtanításban

„A sok kellemes felejthetetlen irodalomóra közül talán a legkedvesebb a közösen elkészített, József Attila életét és Pécs irodalmát bemutató óra volt” — írja D. Ildikó volt tanítványom egyik levelében általános iskolai emlékeit idézve. S hogy miért volt a legkedvesebb, azt a kitűnő képességű és erősen irodalmi érdeklődésű tanuló nem az óra anyagával, hanem szervezésével indokolja. Tanítványaim ilyen és hasonló megnyilvánulásai, valamint az ilyen szervezésű órákat látó vagy abba bekapcsolódó főiskolai hallgatók véleménye, készlet arra, hogy a csoportmunka e sajátos szervezésében szerzett tapasztalataimat összegezzem.